

**PLIGT OG OMSORG
– VELFÆRDSSTATENS LUTHERSKE RØDDER**

**NINA JAVETTE KOEFOED
OG BO KRISTIAN HOLM (RED.)
GADS FORLAG, 2021
320 SIDER**

Anmeldt af Brian K. Hansen

Bogen er en formidling af resultaterne fra forskningsprojektet *Lutherdom og dansk samfundsudvikling* og indeholder bidrag fra fem forskere tilknyttet Aarhus Universitet, som ud fra teologiske, historiske, kulturelle og samfundsvidenskabelige perspektiver beskæftiger sig med den danske velfærdsstats lutherske rødder. Det er en flot udgivelse, som er rigt illustreret. I indledningen beskriver de to redaktører bogens formål på følgende måde: »I denne bog vil vi undersøge, hvordan den nye forståelse af gudsforholdet og de sociale forestillinger om gensidighed har påvirket det danske samfund. Vi spørger, om den teologisk baserede moralfilosofi om gensidighed og menneskers pligt over for hinanden etablerede spor og sociale forestillinger, der kan bidrage til at forklare nogle af de samfundsmæssige logikker, som den danske velfærdsstat blev grundlagt på» (s. 19-20). Læg mærke til forsigtigheden i formuleringen af ambitionen: »bidrage til at forklare nogle af

...« (min kursivering). Denne respekt for kompleksiteten af faktorer og processer i den historiske udvikling er generelt kendetegnende for bogen (jf. eksempelvis også formuleringerne på s. 20 og 272).

Efter indledningen begynder bogen med Luther og reformation og bevæger sig så fremad i tid over ortodoksi og enevælde, pietisme og oplysningstid og frem til grundloven og slutteligt kvinders stemmeret. Man har bevidst valgt ikke at fokusere på de seneste 100 år, som har været mest i fokus inden for forskningen på området, og i stedet koncentreret sig om de foregående århundreders udvikling (s. 272). Til sidst rundes af med en afslutning og derefter følger en grundig gennemgang af den litteratur, der ligger til grund for de enkelte kapitler, og som samtidig kan fungere som inspiration til videre læsning.

Forfatterne har forskellige faglige baggrunde. Bogen præsenter teologiske analyser, der beskæftiger sig med, hvor-

dan den lutherske teologi fik betydning for det danske samfund blandt andet gennem toregimentelæren, trestandslæren, den Augsburske Bekendelse, Luthers lille katekismus og forklaringerne til denne samt gennem modificeringen af antikke herskeridealer. Man finder også et samfundsvidenskabeligt perspektiv med fokus på arbejdsetik og med inddragelse af klassiske sociologiske værker af Weber og Durkheim. Og så formidles der indsigter fra historiske studier med fokus på den lutherske husstand, forsørgelse af fattige og på transformationen af den lutherske samfundsmodel i forbindelse med etableringen af demokratiet i løbet af det 19. århundrede.

Med fem forskere med forskellige faglige baggrunde som forfattere til de forskellige kapitler bliver der, ikke overraskende, en vis ujævnhed i læseoplevelsen. Men omvendt er de forskellige faglige perspektiver også en væsentlig del af bogens styrke, da det giver en nuanceret og mangefacetteret analyse af udviklingen. Det er ikke en bog præget af lette årsagsforklaringer, men derimod af grundige analyser, som forstår og respekterer den kompleksitet, der er forbundet med lange historiske processer, som dem, der er tale om i forbindelse med de udviklingslinjer, som bogen beskæftiger sig med.

Det er ikke ualmindeligt at opleve debatindlæg, der vil give Luther og luthersk teologi æren for at være ophav til snart sagt enten alt godt eller alt skidt i vores nuværende samfund. Her befinder fremstillingen i denne bog sig et andet sted, ligesom det generelt også er tilfældet med forskningen på området i dag. Eksempel-

vis lægges der vægt på, at reformationen ikke er et entydigt fænomen, og på den dobbelte arv fra den lutherske reformation, der både indeholder en linje, der peger i retning af hierarkiske struktur, og en, der peger i retning af lighedstænkning og demokrati (s. 53).

Forfatterne har som nævnt forskellige faglige baggrunde, og nogle steder kunne man have ønsket sig lidt større præcision i forhold til formuleringer angående teologi, ligesom der nok også skal være teologer, som har brug for at trække vejret en ekstra gang efter at have læst ordene »nådver« og »managementkoncept« i samme sætning (s. 173). Til gengæld kan man glæde sig over at blive beriget med forskellige faglige indsigter og perspektiver.

Man kan naturligvis være uenig i nogle af de forskellige analyser og konklusioner – det er jeg selv i et vist omfang – ligesom nogle af forfatterne fortaber sig lidt rigeligt i deres specifikke emne og godt kunne have holdt et strammere fokus på kapitlets bidrag til den samlede fremstilling. Det ændrer dog ikke ved, at det er spændende med bogens fokus på de lange historiske udviklingslinjer og givende at læse bidrag fra forskere, der arbejder med emnet med afsæt i deres forskellige faglige baggrunde. Samtidig er der tydeligvis også gjort en indsats for at binde bogen sammen. Dette vidner ikke kun indledningen og afslutningen om, men også det forhold, at de forskellige forfattere løbende henviser til, hvordan omtalte forhold er nærmere beskrevet i andre kapitler, og er opmærksomme på at bygge videre på eksempelvis den teologiske fremstilling i

kapitel 1. Samtidig løber eksempelvis en opmærksomhed på trestandslærens betydning som en rød tråd igennem mange kapitler. Det kunne have været interessant med et bidrag fra en økonom, men det kan man få andre steder, f.eks. i udgivelser af Jørn Henrik Petersen (som ovenikøbet også har en doktorgrad i historie). For helhedens skyld vil det også være væsentligt at supplere sin læsning af bogen med udgivelser, der beskæftiger sig mere med, hvordan fremvæksten af kirkelige bevægelser og forskellige diakonale institutioner i 1800-tallet også var vigtige på vejen fra den lutherske reformation til velfærdsstaten. Et sådant fokus på ikke-statslige aktører vil være et godt bidrag til den kritiske refleksion over bogens konklusioner.